

PARMENIDOV EP

I.

izvori: 1-30 Sext. *Adv. math.* VII, 111, paraphr. *Adv. math.* VII, 112-114 || 28 (χρεώ ...)-32 Simpl. *In Arist. De cael.* 557-558 || 28 (χρεώ ...) -30 Diog. Laert. IX, 22 || 29-30 Sext. *Adv. math.* VII, 114; Plut. *Adv. Colot.* 1114d-e; Clem. *Strom.* V, 9, 59; Procl. *In Plat. Tim.* I, 345

ἵπποι ταί με φέρουσιν, ὅσον τ' ἐπὶ θυμὸς ἰκάνοι
πέμπον, ἐπεὶ μ' ἐς ὁδὸν βῆσαν πολύφημον ἄγρουσαι
δαίμονος, ἧ κατὰ πάντα τῇ φέρει εἰδότα φῶτα·
τῇι φερόμην, τῇι γάρ με πολύφραστοι φέρον ἵπποι
ἄρμα τιταίνουσαι, κοῦραι δ' ὁδὸν ἠγεμόνευον. 5
ἄξων δ' ἐν χνοίησιν ἕ(ει) σύριγγος αὐτὴν
αἰθόμενος, διοῖς γὰρ ἐπείγετο δινωτοῖσιν
κύκλοις ἀμφοτέρωθεν, ὅτε σπερχοίατο πέμπειν
ἠλιάδες κοῦραι προλιποῦσαι δώματα νυκτὸς
ἐς φάος, ὡσάμεναι κράτων ἄπο χερσὶ καλύπτρας. 10
ἐνθα πύλαι νυκτὸς τε καὶ ἡματὸς εἰσι κελεύθων,
καὶ σφας ὑπέρθυρον ἀμφὶς ἔχει καὶ λάινος οὐδός.
αὐταὶ δ' αἰθήρῃαι πληνται μεγάλοισι θυρέτροις·
τῶν δὲ δίκη πολύποινος ἔχει κληῖδας ἀμοιβούς.
τῆν δὲ παρφάμεναι κοῦραι μαλακοῖσι λόγοισι 15
πεῖσαν ἐπιφραδέως, ὡς σφιν βαλανωτὸν ὀχῆα
ἄπτερέως ὥσειε πυλέων ἄπο· ταὶ δὲ θυρέτρων
χάσμι' ἀχανὲς ποίησαν ἀναπτάμεναι πολυχάλκους

ἄξονας ἐν σύριγγιν ἀμοιβαδὸν εἰλιξασαι
 γόμοφοι καὶ περόνησιν ἀρηρότε· τῆι ῥά δι' αὐτέων 20
 ἰθύς ἔχον κοῦραι κατ' ἀμαξιτὸν ἄρμα καὶ ἵππους.
 καὶ με θεὰ πρόφρων ὑπεδέξατο, χεῖρα δὲ χειρὶ
 δεξιτερῆν ἔλεν, ὧδε δ' ἔπος φάτο καὶ με προσηύδα·
 ὦ κοῦρ' ἀθανάτησι συνήρορος ἠνιόχοισιν,
 ἵπποις ταῖ σε φέρουσιν, ἰκάνων ἡμέτερον δῶ 25
 χαῖρ', ἐπεὶ οὔτι σε μοῖρα κακῆ προὔπεμπε νέεσθαι
 τήνδ' ὀδόν, ἧ γὰρ ἀπ' ἀνθρώπων ἐκτὸς πάτου ἐστίν,
 ἀλλὰ θέμις τε δίκη τε· χρεῶ δέ σε πάντα πυθέσθαι,
 ἡμὲν ἀληθείης εὐπειθέος ἀτρεμές ἦτορ
 ἡδὲ βροτῶν δόξας, τῆις οὐκ ἐνὶ πίστις ἀληθής. 30
 ἀλλ' ἔμπης καὶ ταῦτα μαθήσεαι ὡς τὰ δοκεῦντα
 χρῆν δοκίμως εἶναι διὰ παντὸς πάντα περῶντα.

1 ταῖ Sext. LE : θ' αἰ N : τε ς | φέρουσιν] φέρουσαι N || 3 πάντα τῆ ς : πάντῃ
 L : πάντα τη E : πάντ' ἄτη N : πάντα τῆι A : πάντ' ἄστη Mutschmann || 6
 χροίησιν ἴει Diels, Mutschmann : χροῖησιν N : χροῖησι(ν) LE ς : χροῖης ἴει
 Karsten || 7 αἰθόμενος L ς : αἰρόμενος N : αἰθόμενοι E | ἐπείγεται] : ἠπείγεται N :
 ἐπήγεται ς || 10 ἐς Sider : εἰς codd. | φάος LE : φῶς N | κράτων Diels, Mutschmann
 PL : κρατῶν Scaliger, Karsten : κρατερῶν codd. || 13 πλῆνται LE : πλῆν θ' αἰ N
 || 14 δίκη Scaliger, Hervet, Mutschmann : δίκην codd. || 16 ὡς φιν N || 17 ταῖς δὲ
 θυρέτρους N || 20 ἀρηρότε Bergk, Mutschmann : ἀρηρότα NE ς : ἀνηρότα L | τῆι
 Mutschmann : τῆ codd. | αὐτέων N : αὐτῶν LE ς || 24 ἀθανάτησι συνήρορος Bran-
 dis : ἀθανάτοισι συνάρορος codd. (ἀθανάτουσι Simpl. N) || 25 ἵπποις E ς : ἵπποι
 NL | θ' αἰ N : ταῖ LE : τε ς || 29 ἡμὲν Sext., Diog., Clem., Procl., Simpl. : ἡμὲν Plut.
 : τῶ μὲν vel τὸ μὲν Procl. | εὐπειθέος Plut., Sext., Clem., Diog. FP : εὐφεγγέος
 Procl. : εὐκυκλέος Simpl. DE (εὐκύκλιος Simpl. A) : εὐτίθεος Diog. B | ἀτρεμές
 Sext. NLE 114 (Mutschmann), Clem., Procl., Simpl. : ἀτρεκές Plut., Sext. LE 111
 (ἀτερκεῖς Sext. N, ς 114), Diog. || 30 ἡδὲ : ἡ δὲ Plut., Procl. C | δόξας Plut., Sext.
 114, NE 111, Diog., Simpl. : δόξαι Sext. L ς 111, Procl. C : δόξαις Clem., Procl.
 NP | τῆις] : τῆς Diog. : ταῖς Sext., Clem., Simpl. : αἰς Plut., Procl. | οὐκ ἐνὶ Sext.,
 Procl., Simpl., Plut., Clem. : οὐκέτι Diog. || 31 μαθήσεαι Simpl. DE : μαθήσεται
 Simpl. A : μωθήσομαι Simpl. F | δοκεῦντα] δοκοῦντα codd. || 32 περῶντα Simpl.
 A, Heiberg : περ ὄντα Simpl. DEF

kobile koje me nose dokle god jar bi sezao
 provodahu [me], kad povevši me podošē na mnogosloman put
 demona, koji preko svega tud nosi videćega muža.
 njime bijah nošen, jer njime me mnogokazujuće nošahu kobile
 kola potežući, a djeve put predvodahu. 5

osovina u glavčinama ispuštaše siringe jek
 užarena, dvama jer gonjena vrtećim se
 kotačima obostrano, kadno bi pohitale voditi
 sunčane djeve, napustivši domove noći,
 u svjetlo, odgrnuvši s glava rukama koprene. 10
 ondje dveri noći i dana putova jesu,
 i njih nadvraće obdržava i kameni prag,
 same pak eterske ispunjene velebnim vratima,
 a od njih mnogomazdna pravda drži uzvratne ključe.
 nju oslovivši djeve umilnim zborovima 15
 uvjeriše vješto da im zasnornjen zasun
 odmah odrine s dveri; a one vrata
 zjapeći zijev stvoriše otvorivši, mnogomjedne
 osovine u cjevnicama naizmjenice okrenuvši
 klinovima i čavlima spojene. tuda baš kroz njih 20
 upravljahu djeve kola i kobile kolovozom.
 i boginja me usrdno primi, te ruku rukom
 desnicu uze pa ovako riječ kaza i oslovi me:
 o junače s nesmrtnim uzdodržama združen,
 s kobilama koje te nose prispjevši našem domu, 25
 raduj se jer te zla sudba ne posla doći
 ovim putom – jerbo izvan je staze ljudi –
 nego pravo i pravda. a treba ti sva ispitati:
 kako blagovjerljive istine neдрhteće srce
 tako i smrtnikā mnijenja, u kojima nema vjere istinite. 30
 al' isto ćeš naučiti i to kako ona mnijetljiva
 trebaju vjerodostojno biti kroza sve sva prolazeća.

* Sext Empirik (*Adv. math.* VII, 114) neposredno nakon stihova I. 1-30 bez razmaka navodi najprije stihove VII. 2-6a, a zatim još i stihove VIII. 1b-2a, izostavljajući stihove I. 31-32. Da to nije izvorni redoslijed, upućuju već stihovi VII. 5-6, jer oni pretpostavljaju opovrgavanje, kojega nema u fr. I., ali ga ima u fr. II.-VI. Nasuprot tomu Diels je prihvatio Simplikijevu predaju teksta prema kojoj prvom fragmentu pripadaju i stihovi I. 31-32. Prema Sextu ovaj je fragment stajao na početku Parmenidovog epa: ἐναρχόμενος γούν τοῦ περὶ φύσεως γράφει τοῦτον τὸν τρόπον (*Adv. math.* VII, 111). Navodeći stihove I. 28-32 Simplikij tvrdi da Parmenid razlikuje sućno suće (τὸ ὄντως ὄν), koje je ono istinito, i mnijetljivo suće (δοξοῦν ὄν), na koje se odnosi mnijenje (δόξα). Budući da Diogen Laertij, Plutarch, Klement i Proklo navode stihove I. 29-30 da bi saželi sadržaj Parmenidovog spisa, vjerojatno su ih preuzeli iz neke doksografske zbirke.

1 Imenica ἔπποι ženskog je roda: *kobile*, što je vidljivo iz zamjenice τὰί. Izričaj ἔπποι τὰί με φέρουσιν je epski obrazac koji se susreće primjerice u Hom *Il.* II, 770: ἔπποι θ' οἱ φέρεσκον. Spoj priloga ὄσον i čestice τε ima količinski smisao: *onoliko koliko*. Optativ ἰκάνοι bez modalne čestice ima također iterativni smisao, a u prilog tomu govori i to da istoj rečenici pripada i imperfekt πέμπον u I. 2.

2 Glagol πέμπον može se odnositi i na odnosnu rečenicu iz prvoga stiha: *provodahu me dokle god jar bi sezao* (usp. Hom. *Od.* XV, 339). Prijedlog ἐς može ići i s glagolom βῆσαν: *podoše na put* i s glagolom ἄγουσαι: *vodeći me na put*. Uz upotrebu aorista βῆσαν s participom prezenta ἄγουσαι usp. Hom. *Il.* I, 391; II, 302; IX, 106-107. Pridjev πολύφημον ima ponajprije aktivni smisao: *mnogoslovan, mnogozborci, mnogorječiv, mnogoglagoljiv*, ali i pasivni smisao: *o kojem se mnogo govori, slavan* (usp. Hom. *Od.* II, 150; XXII, 376). U Homera se on pridijeva pjevaču (ἀοιδός) i skupštini (ἀγορή). Povezan je s vrlo mnogim znamenima na putu sućega u fr. VIII. Čovjek koji vidi (εἰδὼς φῶς) suprotstavljen je ništa ne videćim smrtnicima (βροτοὶ εἰδότες οὐδέεν, VI. 4).

3 δαίμονος je posvojni genitiv uz ὀδὸν iz prethodnog stiha: *put demonu*, tj. *put koji pripada demonu* i to tako što vodi k njemu i određen je njime (usp. *Il.* III, 406; *Od.* XIII, 111; Pind. *Ol.* II, 7, fr. 70d, 18 Snell-Mähler; Orph. fr. 168, 15). Taj se put suprotstavlja onomu koji se u Homera naziva putom koji nosi ljude (ὀδὸς λαωφόρος, *Il.* XV. 682), što potvrđuje i stih I. 27: *od staze ljudi je daleko*. Zamjenica ἧ u ovom stihu mogla bi se odnositi i na δαίμονος, ali se prije odnosi na put: *put demonu, koji*, što je vidljivo i iz sljedeće rečenice (I. 4-5). Svi rukopisi imaju slova παντατη, a u različitim rukopisima ona se različito čitaju: *κατὰ πάντ' ἄτη* (N), *κατὰ πάντ' ατη* (L), *κατὰ πάντα τη* (E), *κατὰ πάντα τῆ* (ς) i *κατὰ πάντα τῆι* (A). Među njima su, unatoč metričkim poteškoćama, najprihvatljivija *κατὰ πάντα τῆι* i *κατὰ πάντα τῆ*: *preko svega tud*. Čitanje πάντ' ἄστη: *preko svih gradova* nije prihvatljivo jer nije potvrđeno u rukopisima i riječ je u stvari o pogrešnom Mutschmannovom čitanju rukopisa N, koji ima πάντ' ἄτη, kako je dokazao Coxon. O upotrebi prijedloga κατὰ u smislu 'ponad, preko' usp. Hom. *Il.* IV. 275.

4 Pridjev πολύφραστοι podsjeća na Hom. *Il.* XIX, 401, gdje Achillej svojim konjima kaže φράζεσθε. Sličnost između riječi πολύφραστοι i ἐπιφραδέως ukazuje na svezu između kobila i Heliada. Anafora τῆι ... τῆι, kojom Parmenid opisuje put, upućuje na to da se ἧ iz stiha I. 3 odnosi na put.

5 Usp. Hom. *Il.* II, 390; XII, 58: ἄρμα τιταίων. Da je izričaj ὀδὸν ἠγεμόνου bio posve uobičajen u pjesničkom govoru, svjedoče primjerice mjesta kod Homera i Pindara: Hom. *Od.* VI, 261; XXIV, 225; Pind. *Ol.* VI, 25.

6 U razlici prema rukopisnom γνοῦσιςνι prihvaćen je Dielsov ispravak γνοῦσιςνι ἔ(ει). Glagol εἶε ide s genitivom σύριγγος: *odasilje od siringe* i s akuzativom αὐτήν: *odasilje je k siringe*. Stoga siringa ima dva smisla: *glavčina* i *svirala* (usp. Aesch. *Sept.*

205; Soph. *El.* 721; Eur. *Hipp.* 1234). Zvuk kotača koji se okreće oko osovine uspoređen je sa zvukom siringe i kod Aischyla (*Suppl.* 181). Cijeli ovaj stih obiluje zvukonasljedovanjem i suglasjima, osobito ponavljanjem glasova *k, s i b*: ἄξων δ' ἐν χροίησιςιν ἴ(ε)ι) σύριγγος.

7 Pod pridjevom *δινωτοῦσιν* ne misli se samo na to da se kotači vrte, nego i da su okruglo istokareni.

8 Optativ *σπερχοίατο* kao i *ἰκάνου* ima iterativni smisao. Izričaj *ὅτε σπερχοίατ'* susreće se u Hom. *Il.* XIX, 317.

9 Izričaj *δῶματα νυκτός* podsjeća na Hes. *Theog.* V. 744, gdje je također riječ o domu noći, te *Theog.* V. 751, gdje je riječ o domu u kojem boravi ili dan ili noć, a nikada oboje zajedno.

10 Izričaj *ἔς φάος* javlja se u grčkome pjesništvu redovito u smislu uskrsnuća iz Aida (Hom. *Hymn. Cer.* 338; *Theogn.* 712; Aesch. *Pers.* 630; fr. 6, 4 N), a povezan je kako s glagolom *σπερχοίατο*: *pobitale bi k svjetlu* tako i s glagolom *προλιποῦσαι*: *napustivši domove noći k svjetlu*. U razlici prema rukopisnom *κρατερῶν* općeprihvaćen je Karstenov ispravak *κράτων*. Izričaj *κράτων ἄπο*: *s glava* uspoređan je s izričajem *πυλέων ἄπο*: *s dveri* (I. 17) i u oboma se nalazi isti glagol *ᾠθέω* 'odgrnuti, odmaknuti'. Izričaju *ᾠσάμεναι κράτων ἄπο χερσὶ καλύπτρας* odgovara Hes. *Theog.* 745, ali dok kod Hesioda iz noći dolaze skrivene Muse, kod Parmenida svijetle Heliade napustivši noć i odgrnuvši koprenu idu u svjetlo (usp. Aesch. *Choeph.* 809-811).

11 Izričaj *ἔνθα πύλαι* nalazi se i u Hes. *Theog.* 811 i Hom. *Il.* VIII, 15, a preostali dio stiha odnosi se spram *Od.* X, 86, gdje Homer opisuje kratkoću noći u Laistrygoniji: *ἔγγυς γὰρ νυκτός τε καὶ ἡματός εἰσι κέλευθοι*: *jer blizu su noći te i dana staze*. U Hes. *Theog.* 744-757 riječ je o dverima Aida, gdje se susreću noć i dan, i to tako da jedno ulazi a drugo izlazi pa nikada u njima nisu oboje zajedno, te dok je jedno unutra, drugo obilazi zemlju. Izričaj *νυκτός τε καὶ ἡματός* ukazuje na suprotnost noći i svjetla u trećem dijelu epa.

12 Izričaj *ἀμφὶς ἔχει* doslovno znači 'obostrano drži'. Ono što nadvraće i prag s obje strane drže jesu vrata. Usp. Hom. *Od.* I, 53-54, gdje Atlantovi stupovi s obje strane drže zemlju i nebo. *λάινος οὐδός* je epski obrazac (usp. *Od.* VIII, 80; XVI, 41; XVII, 30; XX, 258; XXIII, 88; *Hymn. Merc.* 233; *Hymn. Ap.* 296), premda prag dveri kod Homera i Hesioda s kojima su usporedive dveri u Parmenida nije kamen nego mjeđen (*Il.* VIII, 15; *Theog.* 749).

13 *πλήνται* je množina od *πλήντο*, koje se u Homera upotrebljava kao pasiv prošloga vremena od glagola *πέμπλημι* 'puniti': vrata posve ispunjavaju otvor dveri. Radi se o dverima s dvama vratima. Opis dveri u Hom. *Od.* XXI, 42-50 u mnogome je sličan opisu dveri u Parmenida.

14 U razlici prema rukopisnom $\delta\acute{\iota}\kappa\eta\nu$ općeprihvaćen je Jovetov ispravak $\delta\acute{\iota}\kappa\eta$. Pridjevak $\pi\omicron\lambda\acute{\upsilon}\pi\omicron\iota\nu\omicron\varsigma$ za Pravdu potvrđen je u orphičkom fragmentu 158 (Kern). Usp. i orphičke fr. 1 B 18-19 DK. Pravda drži uzvratne ili dvojne ključe ($\kappa\lambda\eta\acute{\iota}\delta\alpha\varsigma$ $\acute{\alpha}\mu\omicron\iota\beta\omicron\upsilon\acute{\varsigma}$) zato što oni otključavaju i zaključavaju dveri bilo naizmjenice ili u oba smjera (usp. I. 19), ali i zato što odgovaraju i pristaju dverima. Dvojnost ključa odgovara dvojnosti dveri kao dveri dana i noći, ali i dvojima vratima u dverima. Usp. Hes. *Theog.* 749, gdje je riječ o smjeni dana i noći. Napokon, ti ključ i uzvratno otključavaju dveri onima koji su po pravdi zaslužili proći kroz njih, a onima koji nisu dveri ostaju zaključane. Usp. $\acute{\alpha}\mu\omicron\iota\beta\alpha\delta\acute{\omicron}\nu$ u I. 19.

15 Izričaj $\mu\alpha\lambda\alpha\kappa\omicron\acute{\iota}\sigma\iota$ $\lambda\acute{\omicron}\gamma\omicron\iota\sigma\iota\nu$ odgovara u Homera izričaju $\mu\alpha\lambda\alpha\kappa\omicron\acute{\iota}\sigma\iota$ $\kappa\alpha\acute{\iota}$ $\acute{\alpha}\iota\mu\upsilon\lambda\acute{\iota}\omicron\iota\sigma\iota$ $\lambda\acute{\omicron}\gamma\omicron\iota\sigma\iota$ (Hom. *Od.* I, 56), $\mu\alpha\lambda\alpha\kappa\omicron\acute{\iota}\varsigma$ $\acute{\epsilon}\pi\acute{\epsilon}\epsilon\sigma\sigma\iota$ (Hom. *Od.* XVI, 286; XIX, 5), te u Hesioda $\mu\alpha\lambda\alpha\kappa\omicron\acute{\iota}\sigma\iota$ $\acute{\epsilon}\pi\acute{\epsilon}\epsilon\sigma\sigma\iota\nu$ (Hes. *Theog.* 90). U homerskoj *Himni Demetri* Hermo umilnim riječima uvjerava Aida da pusti Persephonu iz carstva mrtvih na svjetlo ($\acute{\epsilon}\varsigma$ $\phi\acute{\alpha}\omicron\varsigma$, usp. I. 10) (Hom. *Hymn. Cer.* 336).

17 Usp. *Il.* XXIV, 446; XXI, 537. Zamjenica $\tau\alpha\acute{\iota}$ odnosi se na $\tau\acute{\upsilon}\lambda\alpha\iota$ iz prethodne rečenice.

18 Izričaj $\chi\acute{\alpha}\sigma\mu$ $\acute{\alpha}\chi\alpha\nu\acute{\epsilon}\varsigma$ usporediv je s izričajem $\chi\acute{\alpha}\sigma\mu\alpha$ $\mu\acute{\epsilon}\gamma\alpha$ u Hes. *Theog.* 740, gdje je riječ o dverima dana i noći kao dverima Aida. Usp. Hes. *Theog.* 116, 814; Hom. *Il.* VIII, 13.

19 $\acute{\alpha}\zeta\omicron\nu\epsilon\varsigma$ su osovine od mjedi koje prolaze kroz cjevnice koje Parmenid naziva siringama ne samo zbog oblika nego opet i zbog zvuka koji nastaje otvaranjem i zatvaranjem vrata (usp. I. 6).

20 Particip perfekta $\acute{\alpha}\rho\eta\rho\acute{\omicron}\tau\epsilon$ u dvojini muškoga roda odnosi se na množinu muškoga roda u akuzativu $\acute{\alpha}\zeta\omicron\nu\alpha\varsigma$. Spoj množine i duala uobičajen je u grčkom arhajskom pjesništvu. Dual je upotrijebljen jer su po dvije osovine i cjevnice za svako od dva ju vratnih krila. Rukopisno $\acute{\alpha}\rho\eta\rho\acute{\omicron}\tau\alpha$ u množini srednjeg roda pogrešno je jer se ne uklapa u sintaksu rečenice (Bergk).

20-21 Drugi dio stiha I. 20 i stih I. 21: $\tau\tilde{\eta}\iota$ $\rho\acute{\alpha}$ $\delta\iota$ $\acute{\alpha}\upsilon\tau\acute{\epsilon}\omega\nu$ / $\iota\theta\acute{\upsilon}\varsigma$ $\acute{\epsilon}\chi\omicron\nu$ $\kappa\omicron\upsilon\beta\omicron\rho\alpha\iota$ $\kappa\alpha\tau$ $\acute{\alpha}\mu\alpha\zeta\iota\tau\acute{\omicron}\nu$ $\acute{\alpha}\rho\mu\alpha$ $\kappa\alpha\iota$ $\acute{\iota}\pi\pi\omicron\upsilon\varsigma$ slični su homerskom: $\tau\tilde{\eta}\iota$ $\rho\acute{\alpha}$ $\delta\iota$ $\acute{\alpha}\upsilon\tau\acute{\alpha}\omega\nu$ $\kappa\epsilon\nu\tau\eta\rho\eta\nu\epsilon\kappa\acute{\epsilon}\alpha\varsigma$ $\acute{\epsilon}\chi\omicron\nu$ $\acute{\iota}\pi\pi\omicron\upsilon\varsigma$ (Hom. *Il.* VIII, 396; usp. i Hes. *Scut.* 96). Član $\tau\tilde{\eta}\iota$ upotrebljava se u smislu priloga: *tuda*, kao i u I. 3. Prilog $\iota\theta\acute{\upsilon}\varsigma$ ima i prostorni i vremenski smisao: *pravo* i *upravo*. Izričaj $\acute{\alpha}\rho\mu\alpha$ $\kappa\alpha\iota$ $\acute{\iota}\pi\pi\omicron\upsilon\varsigma$ na završetku heksametra je epski obrazac (usp. Hom. *Il.* VIII, 438; XXIII, 334; XXIV, 440; *Hymn. Sol.* 15). Izričaj $\kappa\alpha\tau$ $\acute{\alpha}\mu\alpha\zeta\iota\tau\acute{\omicron}\nu$ odnosi se na dio puta između dveri i mjesta na kojem se nalazi boginja. U dom boginje kola dospijevaju nakon prolaska kroz dveri.

22 $\theta\epsilon\acute{\alpha}$ 'boginja' zacijelo nije Pravda iz I. 14, kako mnije Sext Empirik (*Adv. math.* VII, 113), jer obraćajući se putniku boginja spominje Pravdu kao neku drugu bogi-

nju. Putnik dakle prolazi pored Pravde, koja je čuvarica dveri, da bi potom dospio do boginje. Riječi *καὶ με θεὰ πρόφρων ὑπεδέξατο* usporedive su s Hes. *Theog.* 419: *ὦι πρόφρων γε θεὰ ὑποδέξεται εὐχάς*, gdje je riječ o Hekati, i s Hom. *Hymn. Cer.* 226: *παῖδα δὲ τοι πρόφρων ὑποδέξομαι*, gdje Demetra obećava Metaneiri da će blagonaklono primiti njenog sina.

22-23 Izričaj *χεῖρα δὲ χειρὶ / δεξιτερὴν ἔλεν* podsjećaju na Hom. *Il.* XXI, 286: *χειρὶ δὲ χεῖρα λαβόντες*, gdje Poseidon i Athena uzmu Achillejevu ruku obećajući mu pomoć, zatim XVIII, 137: *δεξιτερὴν δ' ἔλε χεῖρα*, gdje Poseidon uzme Agamemnonovu ruku, te *Od.* I, 121: *χεῖρ' ἔλε δεξιτερὴν*, gdje Telemach uzme Atheninu ruku, iz čega je vidljivo da se iste riječi upotrebljavaju pri susretu boga i smrtnika.

23 Izričaj *ἔπος φάτο* nalazi se i u Hom. *Od.* IV, 370; *Hymn. Cer.* 53, a u *Od.* XVI, 168 i XVIII, 171 *ἔπος φάο* u drugom licu medijalnog imperativa.

24 Riječ *κοῦρος* u Homera označava heroja, a i arhaiski kipovi heroja iz 7.-5. stoljeća pr. Kr. nazivaju se istim imenom. U Parmenida se time ne iskazuje mladost po dobi, nego odnos smrtnika i boginje u kojem boginja smrtniku objavljuje božansku istinu. Kod Homera i Aristophana bogovi tako oslovljavaju i starce. Usp. Aristoph. *Av.* 977, gdje je *κοῦρος* zapravo stari Peisthetair. Smrtnik je mlad u odnosu na nesmrtnog boga. Uostalom odmah za tom riječju slijedi riječ *ἀθανάτησι* 'nesmrtnim'. *κοῦρος* je blisko s *κοῦραι*, kako se nazivaju Heliade, pa se time iskazuje srodnost putnika s njima. *συνήρορος* je nominativ koji se odnosi na vokativ *κοῦρε*. Prednost valja dati navedenom ionskom obliku, koji se javlja i kod Homera, nasuprot attičkom *συνάρορος*.

24-25 Pridjev *ἀθανάτησι* odnosi se kako na *ἡνιόχοισιν*: *nesmrtnim uzdodržama*, tako i na *ἔπιποις*: *nesmrtnim kobilama*. Izričaj *ἰκάνων ἡμέτερον δῶ* je epski obrazac redovito na završetku heksametra (usp. Hom. *Il.* XVIII, 385, 424; *Od.* IV, 139). Usp. *Od.* XV, 88, gdje se pod posvojnomo zamjenicom *ἡμέτερον* podrazumijeva dom.

26 Za pozdravom *χαῖρε*, koji doslovno znači 'raduj se', slijedi najprije tvrdnja da putovanje nije pogubno, a zatim iskaz dobrodošlice. Takav se obrazac nalazi i u Hom. *Hymn. Cer.* 213-214: *χαῖρε γύναι, ἐπεὶ οὐ σε κακῶν ἀπ' ἔολπα τοκῆων / ἔμμεναι ἀλλ' ἀγαθῶν : raduj se ženo jer ti nisi držim od loših roditelja, nego od vrsnih*. Veza između Aida i loše sudbe iskazuje se u Hom. *Od.* XI, 618. Pod izričajem *μοῖρα κακῆ* u *Il.* XIII, 602 misli se smrt. Izričaj *προὔπεμπε νέεσθαι* sličan je homerskom *Od.* IV, 8: *πέμπε νέεσθαι*, a oba se nalaze na završetku heksametra.

27 *ἀπ' ἀνθρώπων ἐκτὸς πάτου ἐστίν* može se shvatiti kao jedinstveni izričaj: *izvan je staze ljudi* ili razdvojeno: (*daleko*) *je od ljudi, izvan njihove staze*. Usp. Hom. *Il.* VI, 202; XX, 137; *Od.* IX, 119.

29 U izvorima se pojavljuju tri različita čitanja pridjeva koji se pridijeva istini: *εὐπειθέος* (Sext Empirik, Diogen Laertij, Plutarch, Klement Alexandrijski): *bla-*

govjerljiva istina (Deichgräber, Fränkel, Mourelatos, Heitsch, Gallop, O'Brien, Conche, Boeder, Coxon), εὐκυκλῆος (Simplikij): *blagokruga istina* (Diels, Kranz, Untersteiner, Guthrie, Tarán, Riezler, Bormann, Hölscher, Kirk, Cordero, Mansfeld, Schmitz, Heidegger) i εὐφεγγέος (Proklo): *blagosvijetleća istina*. Proklovo čitanje nije prihvatljivo jer počiva na novoplatonovskom nauku o istini kao svjetlu i tomu odgovarajućem umskom svjetlu (usp. Procl. *In Plat. Tim.* I, 346), a uz to je i Proklo najnepouzdaniji izvor. On navodi stihove I. 29-30 kako bi njima potkrijepio opreku istine i vjere (πίστις) u Platonovom *Timaju* 29c3, što upućuje na to da je zbog toga izvorno εὐπειθέος zamijenio s εὐφεγγέος. U prilog pridjeva εὐκυκλής ide između ostalog i to da ga prenosi vrlo pouzdani izvjestitelj Simplikij, te da je *lectio difficilior*. U cijelom nizu riječi u stihovima I. 29-30 Simplikij se potvrđuje kao najbolji izvor u odnosu na Plutarcha, Prokla, Diogena i Sexta. Ali oblik εὐκυκλής je *hapax legomenon*, a uz to je i dvojbene tvorbe. Sličan i posve pravilno tvoren oblik εὐκυκλος nalazi se u VIII. 43 uz imenicu σφαίρη: *blagokruga kugla*. U rukopisu A Simplikijevog *Komentara* preneseno je na margini čitanje εὐκύκλιος u nominativu. Pridjev εὐπειθέος pak dobro se slaže s onim što je rečeno u sljedećem stihu I. 30: *u kojima nema istinite vjere* (πίστις ἀληθείης). U stihovima I. 28-30 nalazilo bi se prema tome suglasje: πῦθέσθαι – εὐπειθέος – πίστις. Drugdje Parmenid kaže da je put koji slijedi istinu put uvjere (πειθοῦς ἐστι κέλευθος, II. 4), te da istinita vjera otklanja radanje i pogubu iz sućega (VIII. 28). Pridjev ἀτρεμές 'netrepetno, nedrhteće', koji se ovdje pridijeva srcu istine, u VIII. 4 pridijeva se sućemu (usp. ἀκίνητον, VIII. 26). Kod Plutarcha i u nekim rukopisima sa Sextovim izvještajima umjesto ἀτρεμές nalazi se ἀτρεκές 'ispravno, točno', doslovno 'neizvrnuto'.

31-32 Zamjenica ταῦτα prije se odnosi na ono što slijedi do kraja fragmenta, nego na βροτῶν δόξας: *smrtnikā mnijenja*. Glagol χρῆν može biti: 1. isto što i prezent χρῶν, koje je stegnuto iz χρῆ ὄν ili χρῆ ἔν (Coxon): *kako ona mnijet (lživ)a trebaju vjerodostojno biti*, 2. skraćeni oblik imperfekta ἐχρῆν, pri čem imperfekt od *verba necessitatis* koji se upotrebljava umjesto prezenta, a za kojim slijedi infinitiv prezenta εἶναι, može imati dva smisla: 1. realna prošlost: *kako ona mnijet (lživ)a trebahu vjerodostojno biti* (Reinhardt, Verdenius, Hölscher, Padruitt), 2. irealna prošlost (Diels, Kranz, Deichgräber, Schmitz): *kako ona mnijet (lživ)a trebahu vjerodostojno biti*, a nisu. To čitanje imperfekta kao irealne prošlosti je neprihvatljivo. Imperfekt kao realna prošlost pak iskazuje da je nužno da ima privida kako prije tako i poslije objave istine, odnosno da je *mogućnost* privida neiscrpnja. U takvom se čitanju glagola χρῆν odbacuje svaka zapovijed ili nalog. I drugdje se u epu, kad je riječ o mnijenju i prividu, upotrebljavaju imperfekti (vidi VIII. 38-39, 53, 55; XIX. 1, 3). Izričaj τὰ δοκεῦντα χρῆν δοκίμως εἶναι može se čitati kao akuzativ s infinitivom: *kako onim mnijet (lživ)ima treba vjerodostojno biti*, ili je εἶναι dio predikata zajedno s χρῆν: *kako ona mnijet (lživ)a trebaju vjerodostojno biti*. Prilog δοκίμως ima isti korijen kao i riječi δόξας (I. 30) i τὰ δοκεῦντα, te paronomazija tih triju riječi ukazuje na smisaonu svezu iskazanog. Član τὰ ima pokazni smisao.

Izričaj διὰ παντός je višesmislen: doslovno *kroza sve*, zatim *posve, posvema, sasvim*, te *svo vrijeme*. Odatle je i διὰ παντός πάντα dvosmisleno: *posvema sva i sva kro-*

za sve. Ako se već i samo πάντα razumije priložno: *sasvim*, tada se izričaj διὰ παντός shvaća doslovno: *sasvim kroza sve*. Može se čitati kao objekt participa περιῶντα: *prolazeći posve sva*, ili, ako se rastavi, διὰ παντός je priložna oznaka uz particip, a πάντα ostaje njegov objekt: *posvema prolazeći sva*, ili je pak πάντα pridjev uz περιῶντα, a διὰ παντός njegova priložna oznaka: *sva prolazeća kroza sve*. A može i πάντα biti subjekt, tj. apozicija uz subjekt τὰ δοκεῦντα: *sva mnijet (ljiv) a trebaju vjerodostojno biti prolazeći kroza sve*. Navedeni se izričaj napokon može shvatiti uzročno, tj. tako da se particip razriješi zavisnom uzročnom rečenicom: *budući da prolaze sva kroza sve*. Pritom glagol περιῶσ s priložnom oznakom διὰ παντός ima smisao: *skroz sve proći*.

Od četiriju rukopisa Simplikijevog komentara Aristotelovog *De caelo* samo jedan, i to onaj najlošiji (A), ima περιῶντα, a ostala tri imaju περι ὄντα (DEF). Pritom je περι pojačanje za πάντα ὄντα. Prihvati li se potomnje čitanje (Guthrie, Boeder, Owen, Zafiropulo, Jantzen, Schmitz, Mourelatos, Thanassas, Reale, Ruggiu, Cerri), πάντα se može shvatiti kao поблиže određenje od τὰ δοκεῦντα: *kako ona mnijet (ljiv) a trebaju vjerodostojno biti, baš sva suća kroza sve* i kao dio imenskog predikata: *kako ona mnijet (ljiv) a trebaju vjerodostojno biti, budući da su (ona) sasvim baš sva*. To bi značilo da je ovdje Parmenid upotrijebio attički oblik ὄντα umjesto ionskoga ἐόντα. Postoji još samo jedno mjesto na kojem izvori prenose attički oblik ὄν (VIII. 57), no ono je krajnje dvojbeno. Metrički je dopustivo i čitanje περι ἔόντα pod uvjetom da se samoglasnici εο čitaju kao siniceza, tj. kao jedan dugi slog. Tim se čitanjem onom mnijetom izričito pripisuje bitje. Lohmann (*Lexis* 2, 12-13) izvještava da je Heidegger u svojim predavanjima o Parmenidu čitao παρέοντα, što također pretpostavlja sinicezu: *kako ona mnijet (ljiv) a trebaju vjerodostojno biti, tako da su posvuda sva prisuća*.

Prilog δοκίμωσ može se povezati s εἶναι na dva načina, ovisno o tome kako se shvaća sveza između ὡς τὰ δοκεῦντα χρῆν δοκίμωσ εἶναι i διὰ παντός πάντα περιῶντα, ili predikativno ili kao *coniunctum*. Ako se shvati kao *coniunctum*, δοκίμωσ je prilog ovisan o εἶναι, koje je upotrijebljeno u smislu bitja onog mnijet (ljiv)og, te je način toga biti određen prilogom δοκίμωσ. Tada se posljednje četiri riječi fragmenta I. odnose na τὰ δοκεῦντα, koje je subjekt uz predikat εἶναι: *kako ona mnijeta trebaju vjerodostojno biti, prolazeća sva kroza sve / budući prolaze sva kroza sve* (Willamowitz, Kranz). Ako se pak spomenuta sveza shvati predikativno, tada je δοκίμωσ priložna oznaka uz περιῶντα (εἶναι). U tom se slučaju riječi εἶναι διὰ παντός πάντα περιῶντα promatraju kao cjelina. περιῶντα je tad particip koji zajedno s εἶναι tvori glagolski dio konstrukcije akuzativa s infinitivom, koja je ovisna o χρῆν i u kojoj je τὰ δοκεῦντα subjekt u akuzativu: *kako ona mnijeta vjerodostojno trebaju biti ona koja prolaze sva kroza sve* (Verdenius). Pritom upada u oči da su riječi koje bi se u takvom čitanju trebale odnositi jedna na drugu: δοκίμωσ i περιῶντα (εἶναι) međusobno neobično udaljene. Dielsova preinaka δοκίμωσ u δοκιμῶσ, što je elidirano δοκιμῶσαι (od glagola δοκίμωμι) u smislu δοκιμάσαι (od glagola δοκιμάζω) 'ispitivati', nastala iz nastojanja da se izbjegne pripisivanje bitja onim mnijet (ljiv)ima, posve je nepotrebna i gramatički neuvjerljiva. Osim što i u tom čitanju ona prividna nekako jesu, δοκιμῶσ' je dvojbeno čitanje i stoga što elizija -αι u grčkim heksame-trima nigdje drugdje nije potvrđena.

Veznik *ὡς* može se razumjeti tako da uvodi objašnjenje prethodnoga *ταῦτα*: *kako* / *da*, ili uzročno: *zašto*. Ako ima smisao 'da', naglašava se to da onih mnijetih ima, i da ona na neki način jesu, te da trebaju biti vjerodostojno. Ako je pak smisao 'kako', tada je riječ o načinu bitja onog mnijetog, koji se izlaže u nastavku epa.

Izričaj *ἀλλ' ἔμπης* na početku heksametra epski je obrazac (usp. *Il.* VIII, 33, 464; *Od.* IV, 100; XIV, 214; XX, 311; XXIII, 83 itd.)

II.

izvori: 1-6, 7-8 Procl. *In Plat. Tim.* I, 345 || 3-8 Simpl. *In Arist. Phys.* 116-117 || 4 (πειθοῦς ἐστι κέλευθος), 5 (καὶ ὡς ...) -6 Procl. *In Plat. Parm.* 1078

εἰ δ' ἄγε, τῶν ἐρέω, κόμισαι δὲ σὺ μῦθον ἀκούσας,
 αἴπερ ὁδοὶ μοῦναι διζήσιός εἰσι νοῆσαι·
 ἢ μὲν, ὅπως ἔστιν τε καὶ ὡς οὐκ ἔστι μὴ εἶναι,
 πειθοῦς ἐστι κέλευθος, ἀληθείηι γὰρ ὀπηδεῖ,
 ἢ δ', ὡς οὐκ ἔστιν τε καὶ ὡς χρεῶν ἐστι μὴ εἶναι, 5
 τὴν δὴ τοι φράζω παναπευθέα ἔμμεν ἀταρπόν·
 οὔτε γὰρ ἂν γνοίης τό γε μὴ ἔόν, οὐ γὰρ ἀνυστόν,
 οὔτε φράσαις·

1 ἄγε τῶν Procl. : ἄγ' ἐγὼν Karsten, Diehl, Diels || 3 ἔστιν Diehl : ἔστι/ἔστ' Procl., Simpl. (Diels) | ὡς Simpl. : om. Procl. || 5 ἔστιν τε Diehl : ἔστι τε Simpl. (Diels) : ἔστι γε Procl. || 6 παναπευθέα ἔμμεν Simpl. F, Ald. (ἔμμεναι E) : παναπειθέα ἔμμεν Procl. *In Plat. Parm.*, *In Plat. Tim.* P (πᾶνα πειθέλημεν C) : παραπεύθεα ἔμμεν Simpl. N : παραπειθέα ἔμμεν Procl. *In Plat. Tim.* N : τοι ἀπειθέα ἔμμεν Procl. *In Plat. Parm.* Σ : ἀπειθέα ἔμμεν Φ || 7 ἔόν Simpl. : ὄν Procl. | ἀνυστόν Simpl. : ἐφικτόν Procl.

hajde, o tome ću govoriti, a ti očujaj riječ čuvši,
 kojino puti traženja jedini umiti jesu:
 onaj kako jest te kako nije ne biti,
 put je [to] uvjere – istinu jerbo prati –,
 i onaj kako nije te kako je treba ne biti, 5
 no ta je staza kazujem ti posve neispitiva.
 jer niti bi saznao ono ne suće, jer [to] nije izvršivo,
 niti kazao.